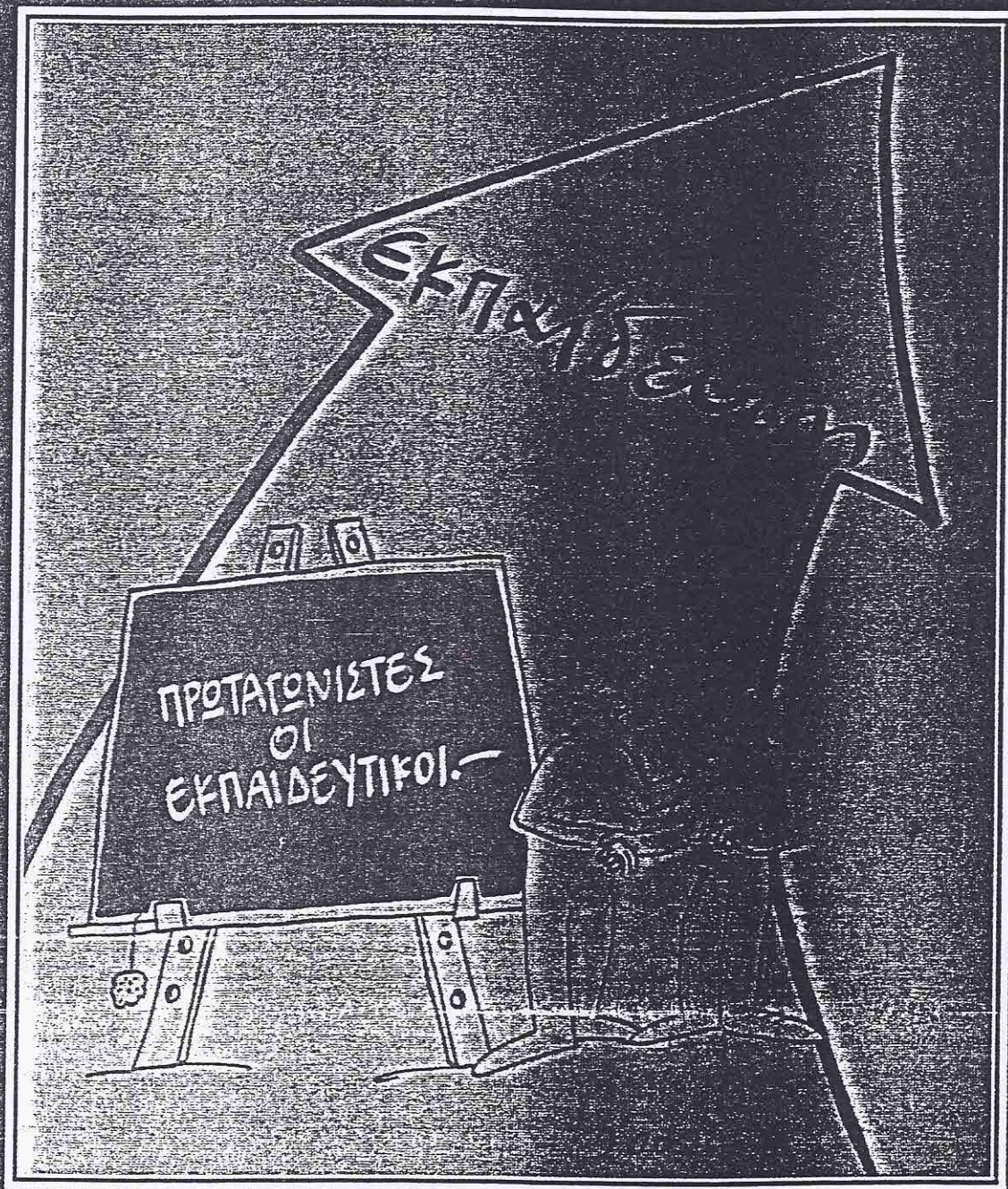

Γιώργος Μπαγάκης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΩΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ

ΜΕΤΑΙΜΙΟ

Συνεργατική έρευνα σωματικής έκφρασης στο νηπιαγωγείο

1. Εισαγωγή

Η σωματική έκφραση αποτελεί γνωστικό αντικείμενο του αναλυτικού προγράμματος στο γαλλικό νηπιαγωγείο. Οργανώθηκε μια σειρά δραστηριοτήτων σωματικής έκφρασης για παιδιά προσχολικής ηλικίας στη Γαλλία, προκειμένου να αξιολογηθεί η επίδραση της σωματικής έκφρασης στη μαθησιακή διαδικασία και ο ρόλος της στο αναλυτικό πρόγραμμα (Riga, 1995). Οι δραστηριότητες σχεδιάστηκαν ακολουθώντας δύο βασικές αρχές:

- την εξελικτική πορεία των δραστηριοτήτων, ώστε να αναπτυχθούν προοδευτικά βασικές ικανότητες στο παιδί,
- την επικέντρωση της διδασκαλίας στο υποκείμενο-παιδί και όχι στη γνώση, σε ολόκληρο το είναι του παιδιού και όχι μεμονωμένα στο σώμα του ή το πνεύμα του, στο παιδί που κινείται και όχι στην αξιολόγηση της κίνησής του.

Οι παραπάνω οργανωμένες δραστηριότητες στηρίχτηκαν σε έννοιες, όπως: γνωστικό σχήμα του σώματος, αντίληψη και οργάνωση του χώρου και του χρόνου, αμφιπλευρικότητα, ρυθμός, ισορροπία, συντονισμός και διαχωρισμός κινήσεων, προσανατολισμός, γλωσσική και οπτική μνήμη, αυτοσχεδιασμός, αντιπροσώπευση κτλ.

2. Η διδασκαλία της σωματικής έκφρασης στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών Αθήνας

Η σωματική έκφραση, καθώς και τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας, αποτελεί μάθημα διδασκαλίας από την ίδια την ερευνήτριά της στις μετεκπαιδευόμενες νηπιαγωγούς στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών Αθήνας (ΤΕΑΠΗ). Σκοπός του μαθήματος είναι η εξοικείωση των νηπιαγωγών με το γνωστικό αντικείμενο της σωματικής έκφρασης.

Το μάθημα στηρίζεται σε βιωματική διδασκαλία, η οποία δεν έχει ως στόχο την εκμάθηση ενός συγκεκριμένου κινητικού λεξιλογίου ούτε την εμπειρία συναισθηματικών καταστά-

σεων. Μέσα από την καθημερινή κινητικότητα των νηπιαγωγών γίνεται προσπάθεια όχι μόνο να αναπτυχθούν όλες οι σωματικές τους δυνατότητες, αλλά και να κατανοήσουν τη σημαντικότητα της βίωσης πριν την εφαρμογή μιας καινούργιας παιδαγωγικής προσέγγισης.

Κατά τη διδασκαλία του μαθήματος, το μεγαλύτερο ποσοστό των νηπιαγωγών εκφράζει την επιθυμία να διδάξει τη σωματική έκφραση στο ελληνικό νηπιαγωγείο. Όμως, μόνο μία νηπιαγωγός αποφασίζει να την εφαρμόσει σε ερευνητικό επίπεδο στην τάξη της.

α) Ποιοι παράγοντες συνέβαλαν ώστε να πάρει οικειοθελώς την απόφαση εφαρμογής της καινούργιας παιδαγωγικής προσέγγισης στην καθημερινή της πρακτική;

β) Ποιοι ανασταλτικοί παράγοντες εμπόδισαν τις άλλες νηπιαγωγούς να αναλάβουν την ίδια πρωτοβουλία;

Στην πρώτη ερώτηση, μετά από συνέντευξη της συγκεκριμένης νηπιαγωγού, αναδείχτηκαν οι παρακάτω παράγοντες:

- επικοινωνία σε προσωπικό επίπεδο μεταξύ ερευνήτριας και νηπιαγωγού,
- συγκερασμός των μεταξύ τους αντιλήψεων για τη θεωρία της σωματικής έκφρασης, την πρακτική εφαρμογή των δραστηριοτήτων και τη σκοπιμότητά τους στα παιδιά του νηπιαγωγείου,
- ουσιαστική βίωση των δραστηριοτήτων και κατ' επέκταση πίστη στην αποτελεσματικότητά τους από τη νηπιαγωγό,
- ανάγκη της νηπιαγωγού να εκφράσει τη δημιουργικότητά της και να συστηματοποιήσει τη δουλειά της μέσα στην τάξη.

Στη δεύτερη ερώτηση, μέσα από ερωτηματολόγιο της ερευνήτριας προς τις μετεκπαιδευόμενες, προέκυψε:

- επιθυμία εφαρμογής μερικών δραστηριοτήτων, αλλά όχι με συστηματικό τρόπο που απαιτεί προσωπική επένδυση και χρόνο,
- αμφιβολία για την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων των δραστηριοτήτων,
- μη ουσιαστική βίωση και ενεργός συμμετοχή στις δραστηριότητες,
- διστακτικότητα να αναλάβουν προσωπικές πρωτοβουλίες εκτός αναλυτικού προγράμματος.

3. Πώς ορίζουμε τη βιωματική διδασκαλία

Η βιωματική διδασκαλία στη βιβλιογραφία ορίζεται ως ένα πλέγμα διαδικασιών που έχουν ως αφορμή βιωματικές καταστάσεις, οι οποίες μεταλλάσσονται σε διδακτικές δραστηριότητες (Χρυσάφιδης, 2000). Ο όρος όμως εδώ χρησιμοποιείται από διαφορετική σκοπιά. Μέσα σ' ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο, ενεργοποιείται η σχέση και η αλληλεπίδραση των μελών της ομάδας, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα το ανθρώπινο δυναμικό και τις ιδιαιτερότητες του καθενός.

Απαραίτητη προϋπόθεση για το πρώτο στάδιο της οικειοποίησης και αποδοχής μιας παιδαγωγικής προσέγγισης είναι η εθελοντική και ενεργός συμμετοχή των εκπαιδευόμενων ενηλίκων ή παιδιών σε συγκεκριμένες δραστηριότητες. Όμως, σημαντικό ρόλο παίζει και η κάλυψη των αναγκών των συμμετεχόντων καθώς και η ταύτισή τους με το θεωρητικό πλαίσιο της διδασκαλίας. Σε δεύτερο στάδιο, η συχνότητα των μαθημάτων μέσα στο εκπαιδευτικό έτος συντελεί σημαντικά σ' αυτήν την οικειοποίηση.

Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, ο ίδιος ο διδάσκων θα πρέπει συνεχώς να υποστηρίζει τον εκπαιδευόμενο, δημιουργώντας ένα κλίμα επικοινωνίας, εμπιστοσύνης και ασφάλειας, προκειμένου η διδασκαλία του να μην περιορίζεται στο αμφιθέατρο, αλλά να περνάει στην καθημερινή πρακτική τους.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των μετεκπαιδευμένων του Διδασκαλείου, για την επιτυχία μιας βιωματικής διδασκαλίας υπάρχουν και άλλοι παράγοντες εκτός των παραπάνω. Κατά σειρά προτεραιότητας είναι:

1. Η μεταδοτικότητα του διδάσκοντα.
2. Το αντικείμενο διδασκαλίας του.
3. Οι γνώσεις του πάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο.
4. Το ενδιαφέρον των εκπαιδευόμενων για το συγκεκριμένο μάθημα.
5. Η διδακτική εμπειρία του διδάσκοντα.
6. Η διάθεση των εκπαιδευόμενων κατά τη διάρκεια του μαθήματος.
7. Η διάθεση του διδάσκοντα κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Το μάθημα της σωματικής έκφρασης γίνεται βιωματικό, για να βρεθούν οι μετεκπαιδευόμενες στη θέση του παιδιού, εφαρμόζοντας τις δραστηριότητες. Είναι δύσκολο να διδάξεις σε κάποιον άλλο να κάνει κάτι το οποίο δεν έχεις επιχειρήσει ποτέ και προφανώς δεν το κατέχεις. Έτσι, οι μετεκπαιδευόμενες αντιλαμβάνονται τον διαφορετικό τρόπο εκτέλεσης των δραστηριοτήτων μεταξύ τους και τις ιδιαιτερότητες των κινήσεών τους. Η κίνησή τους δεν αξιολογείται ποτέ, γιατί σταματάει τότε η δημιουργικότητα. Μέσα από τη βίωση των δραστηριοτήτων, εγκαταλείπουν την παθητική στάση του αμφιθέατρου και γίνονται ερευνητές του ίδιου του εαυτού τους.

Η νηπιαγωγός που ανέλαβε την εφαρμογή της έρευνας εξοικειώθηκε με το θεωρητικό πλαίσιο και τη μέθοδο διδασκαλίας της σωματικής έκφρασης. Επί ένα χρόνο βίωσε όλες τις δραστηριότητες και πέρασε από το ρόλο του εκπαιδευτικού στο ρόλο του παιδιού. Επικεντρώθηκε ταυτόχρονα στη μελέτη της κίνησής της και στη συνειδητοποίηση του σώματός της καθώς και στην απελευθέρωση της φαντασίας της και της δημιουργικότητάς της.

4. Αξιολόγηση του προγράμματος στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών

Η ερευνήτρια, ξεκινώντας από τον προβληματισμό να καθορίσει τις παραμέτρους που θα εξασφαλίσουν την κατανόηση του προγράμματος και την προσδοκώμενη μορφή υλοποίησής του μέσα στις τάξεις τους (Fullan, 1982), χρησιμοποίησε ερωτηματολόγιο πριν και μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος. Το αρχικό ερωτηματολόγιο δόθηκε στο πρώτο μάθημα και περιελάμβανε δύο ερωτήσεις ανοικτής απάντησης:

- α) Πώς ορίζετε την έννοια του σώματος;
- β) Ποιες είναι οι προσδοκίες σας από το συγκεκριμένο μάθημα;

Στην πρώτη ερώτηση διερευνήθηκαν οι αντιλήψεις των μετεκπαιδευομένων γύρω από το ρόλο του σώματος στην καθημερινότητά τους και τον τρόπο που το αντιλαμβάνονται σε σχέση με το «είναι» τους, το χώρο, τη χρήση του, την αξία του κτλ.

Η δεύτερη ερώτηση είχε ως στόχο να εντοπίσει τις ανάγκες τους, προκειμένου το περιεχόμενο διδασκαλίας της να βελτιωθεί και να προσαρμοστεί σε αυτές κατά τη διάρκεια του έτους και όχι στο τέλος.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, το μεγαλύτερο ποσοστό (55%) ενδιαφέρθηκε για δραστηριότητες οι οποίες θα βοηθούσαν τις ίδιες στην προσωπική τους ζωή. Το 40% ζήτησε δραστηριότητες που θα ήταν χρήσιμες και για τις ίδιες αλλά και για τα παιδιά του νηπιαγωγείου. Τέλος, ένα 5% ενδιαφέρθηκε για ένα σύνολο δραστηριοτήτων που θα αφορούσε μόνο τα παιδιά.

Μετά την ολοκλήρωση του μαθήματος στο τέλος της χρονιάς, μέσα από 40 ερωτήσεις ανοικτής και δεδομένης απάντησης, μελετήθηκε η δυνατότητα εφαρμογής των δραστηριοτήτων στην προσωπική αλλά και επαγγελματική τους ζωή. Το 95% των μετεκπαιδευόμενων δήλωσε ότι θα χρησιμοποιήσει τις δραστηριότητες και στους δύο τομείς. Το υπόλοιπο 5% δεν σκόπευε να αξιοποιήσει τις δραστηριότητες.

5. Η συνεργατική έρευνα

Η νηπιαγωγός άρχισε την εφαρμογή των δραστηριοτήτων (Ρήγα, 2001) σε νηπιαγωγείο της Αθήνας τον Σεπτέμβριο του 2000. Η έρευνά της ακολούθησε την ίδια διαδικασία με αυτήν στο γαλλικό νηπιαγωγείο. Δημιουργήθηκαν δύο ερευνητικές ομάδες: η πειραματική ομάδα και η ομάδα ελέγχου. Την πειραματική ομάδα αποτελεί όλο το τμήμα της νηπιαγωγού, ενώ την ομάδα ελέγχου αποτελούν νήπια που επιλέχτηκαν τυχαία από το κοντινότερο νηπιαγωγείο.

Η πειραματική ομάδα παρακολουθεί τις δραστηριότητες της σωματικής έκφρασης τρεις φορές την εβδομάδα επί μισή ώρα και η ομάδα ελέγχου ακολουθεί κανονικά το αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Στην αρχή του σχολικού έτους υποβλήθηκαν και οι δύο ομάδες σε δοκιμασίες, ώστε να αξιολογηθούν συγκεκριμένες ικανότητες των νηπίων.

Στο τέλος της χρονιάς, οι δύο ομάδες θα ελεγχθούν στις ίδιες δοκιμασίες, προκειμένου να μετρηθεί το ποσοστό απόκτησης συγκεκριμένων ικανοτήτων από την κάθε ομάδα. Πρόκειται για τις ικανότητες transversales (σύμφωνα με το γαλλικό όρο), οι οποίες θεωρούνται αναγκαίες για την εμφάνιση άλλων ικανοτήτων που βοηθούν τη μαθησιακή διαδικασία του παιδιού στο σχολείο. Τα αποτελέσματα αυτά θα συγκριθούν με τα αποτελέσματα του γαλλικού νηπιαγωγείου, στο τέλος της σχολικής χρονιάς.

Κατά τη διεξαγωγή του προγράμματος, υπάρχει συνεχής συνεργασία και επικοινωνία μεταξύ της ερευνήτριας και της νηπιαγωγού. Εβδομαδιαία γίνεται αξιολόγηση των δραστηριοτήτων αλλά και αυτοαξιολόγηση και των δύο.

Η συνεχής ενίσχυση και επικοινωνία μεταξύ ερευνήτριας και νηπιαγωγού είχε ως αποτέλεσμα:

α) Τον προβληματισμό, εκ μέρους της πρώτης, για το αν εξαρτάται η επιτυχία ή όχι ενός τέτοιου ερευνητικού προγράμματος από τον προσωπικό τρόπο διδασκαλίας του κάθε εκπαιδευτικού.

β) Τους προβληματισμούς, εκ μέρους της δεύτερης, για το αν, ακολουθώντας πιστά την εκτέλεση των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, θα επηρεαστεί τελικά η μαθησιακή διαδικασία των παιδιών. Κατά συνέπεια, αν μια καινούργια παιδαγωγική προσέγγιση επηρεάζει την πορεία των παιδιών, τότε κατά πόσο το αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου είναι σχεδιασμένο υπεύθυνα απέναντι στο ρόλο που φέρουμε ως εκπαιδευτικοί; Μήπως, τελικά, η οποιαδήποτε προσέγγιση μπορεί να πετύχει μόνον όταν πιστέψει και επενδύσει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός στη διδασκαλία του;

6. Αξιολόγηση της έρευνας μέσα στη σχολική τάξη

Η νηπιαγωγός, προτού ξεκινήσει το ερευνητικό της πρόγραμμα, εξασφάλισε ένα κλίμα εμπιστοσύνης στο χώρο της τάξης της, ώστε τα παιδιά να μπορούν να λειτουργούν αυθόρμητα, να είναι ενεργητικά και δημιουργικά. Ακολουθώντας τη σειρά των δραστηριοτήτων, απομόνωνε την καθεμία και πολύ προσεχτικά την ανέλυε και την ξαναβίωνε πριν την παρουσιάσει στην ομάδα των παιδιών. Κατά τη διάρκεια της εφαρμογής των δραστηριοτήτων, μέσα από την παρατήρηση των αναγκών και των αντιδράσεων των παιδιών, δημιουργήθηκε διάθεση τροποποίησης και επέκτασης του ερευνητικού προγράμματος. Η διάρκεια των δραστηριοτήτων προσαρμόστηκε, το υλικό τους διαφοροποιήθηκε και η σειρά τους καθώς και ο τρόπος διδασκαλίας τους άλλαξε.

Η τελευταία παράμετρος αποτελεί τελικά και τον βασικότερο παράγοντα επιτυχίας μιας παιδαγωγικής προσέγγισης. Συγκρίνοντας τον τρόπο διδασκαλίας της ερευνήτριας και της νηπιαγωγού, ήταν αναμενόμενο να παρατηρηθεί διαφορά. Όμως, υπήρχαν κοινά χαρακτηριστικά που συντέλεσαν στην επιτυχία της διδακτικής προσέγγισης: ο επικοινωνιακός

νακός τρόπος διδασκαλίας, η μεταδοτικότητα, ο ρυθμός διδασκαλίας, η ευαισθησία στα εξωτερικά μηνύματα (ανάγκες των συμμετεχόντων), το ενδιαφέρον προς το αντικείμενο διδασκαλίας και τους συμμετέχοντες, η διάθεση επιτυχίας της έρευνας.

Προκειμένου η νηπιαγωγός να αξιολογήσει την κατανόηση των δραστηριοτήτων από τα παιδιά, χρησιμοποίησε κυρίως τη συστηματική παρατήρηση της συμπεριφοράς τους, λόγω του ότι το 70% των παιδιών ήταν διαφορετικών εθνικοτήτων. Συνεπώς, δεν είχαν εξοικειωθεί με την ελληνική γλώσσα και δεν υπήρχε καλή λεκτική επικοινωνία. Παρόλα αυτά, όταν αντιλαμβανόταν ότι τα παιδιά διασκεδάζουν με αυτό που κάνουν ή έχουν δυσκολίες, υπήρχε ένα είδος προφορικών ερωταπαντήσεων. Καθημερινά κρατούσε γραπτές σημειώσεις για την πορεία των παιδιών αλλά και για τη δική της αξιολόγηση. Εβδομαδιαία επικοινωνούσε με την ερευνήτρια, σχολιάζοντας τις δραστηριότητες, τον τρόπο ανταπόκρισης των παιδιών σε αυτές, τον τρόπο διδασκαλίας της και αποφασίζονταν από κοινού η μεθοδολογική πορεία που έπρεπε να ακολουθηθεί για να επιτευχθούν οι στόχοι.

Αξιολογώντας το ερευνητικό πρόγραμμα από την αρχή της εφαρμογής του μέχρι σήμερα, το ενδιαφέρον όλων των παιδιών παραμένει αμείωτο και υπάρχει ενεργός συμμετοχή. Οι δραστηριότητες δείχνουν να επηρεάζουν τη μαθησιακή πορεία των παιδιών και το πρόγραμμα πλησιάζει στις προσδοκίες και τους στόχους του.

7. Συμπεράσματα

Μέσα από τη συνεργατική έρευνα, καταλήξαμε στο ότι η υλοποίηση ενός ερευνητικού προγράμματος σε διαφορετικά πλαίσια (πανεπιστημιακή τάξη, σχολική τάξη) δεν είναι απαραίτητα πιστή. Υπάρχουν αρκετοί, αλληλοεξαρτώμενοι παράγοντες, που επηρεάζουν την έκβασή του. Η πραγματοποίηση ή μη των στόχων του εξαρτάται από το διδάσκοντα, τον τρόπο διδασκαλίας του, τους μαθητές, τις δραστηριότητες, το υλικό, το περιβάλλον και γενικότερα το ίδιο το θεσμικό πλαίσιο.

Για να εμπιστευτείς μια καινούργια παιδαγωγική προσέγγιση, θα πρέπει πρώτα να την βιώσεις και να πειραματιστείς προσωπικά πάνω σε αυτήν. Άρα, η οποιαδήποτε απαίτηση από τους εκπαιδευτικούς για χρήση καινούργιων τεχνικών στην καθημερινή τους πρακτική, χωρίς τις παραπάνω προϋποθέσεις, αποτελεί πλάνη και για τους δύο: ερευνητή και εκπαιδευτικό. Γνωρίζουμε ότι δεν είναι πάντα ελεγχόμενη η κατανόηση των στόχων μιας διδασκαλίας από τους συμμετέχοντες. Δεν μπορούμε απόλυτα να γνωρίζουμε το τι έχουν μάθει, τι μπορούν να κάνουν και γενικότερα τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της διδασκαλίας (Crandall et al., 1982). Παρόλα αυτά, ο στόχος της μετεκπαίδευσης δεν είναι η ακριβής μεταφορά των γνώσεων και θεωριών, που αποκτήθηκαν από τις νηπιαγωγούς, στη σχολική τους πραγματικότητα, αλλά η υιοθέτηση ερευνητικής διάθεσης και η συνεχής αυτοαξιολόγηση και αξιολόγηση της διδακτικής τους πράξης.

Βιβλιογραφία

- Crandall et al. (1982) *Master report series of the study of dissemination efforts supporting school improvement*. Andover, Massachusetts: Network.
- Fullan, M. (1982) *The meaning of educational change*. New York: Teachers College.
- Ρήγα, Β. (2001) *Η σωματική έκφραση στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό σχολείο*. Αθήνα: τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός.
- Riga, V. (1995) *Expression corporelle, facteur d' apprentissage?* Thèse de Doctorat. Strasbourg: USHS.
- Χρυσafiδης, Κ. (2000) *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία*. Αθήνα: Gutenberg.